

SVENSK EXEGETISK ÅRSBOK
86

På uppdrag av Svenska Exegetiska Sällskapet
utgiven av Blaženka Scheuer

Lund 2021

Redaktionskommitté:

Utgivare och redaktör: Blaženka Scheuer (blazenka.scheuer@ctr.lu.se)

Redaktionssekreterare: David Davage (david.davage@altutbildning.se)

Recensionsansvarig: Gunnar Samuelsson (gunnar.samuelsson@lir.gu.se)

Tobias Hägerland (tobias.hagerland@lir.gu.se)

Mikael Larsson (mikael.larsson@teol.uu.se)

Rikard Roitto (rikard.roitto@ehs.se)

Miriam Sellén (miriam.sellen@teol.uu.se)

Lena-Sofia Tiemeyer (l.s.tiemeyer@abdn.ac.uk)

Prenumerationspriser:

Sverige: SEK 200 (studenter SEK 100)

Övriga världen: SEK 300

Frakt tillkommer med SEK 100. För medlemmar i SES är frakten kostnadsfri.

SEÅ beställs hos Svenska Exegetiska Sällskapet via hemsidan, eller hos Bokrondellen (www.bokrondellen.se). Anvisningar för medverkande återfinns på hemsidan eller erhålls från redaktionssekreteraren (david.davage@altutbildning.se). Manusstopp är 1 mars.

Tidskriften är indexerad i Libris databas (www.kb.se/libris/), samt ATLA Religion Database®, publicerad av the American Theological Library Association, 300 S. Wacker Dr., Suite 2100, Chicago, IL 60606, e-mail: atla@atla.com, webb: www.atla.com och Religious and Theological Abstracts.

Omslagsbild: Adobe Stock 279358022, standardlicens

Design: David Davage

Tryckt med bidrag från Samfundet Pro Fide et Christianismo
(kyrkoherde Nils Henrikssons stiftelse)

Svenska Exegetiska Sällskapet
c/o CTR Lux Lunds Universitet
Box 192 Att: Blaženka Scheuer
22100 Lund

www.exegetiskasallskapet.se

ISSN 1100-2298

Lund 2021

Tryck: Bulls Graphics, Halmstad

Innehåll

EXEGETISKA DAGAR 2020

Exegetiska föredrag

<i>Nässelqvist, Dan</i> , Aural Clues as Guides to the Interpretation of New Testament Texts	1
<i>Vayntrub, Jacqueline</i> , Hearing the Voice of Biblical Poetry	20
<i>Wikander, Ola</i> , L's and S's in the Land of Israel: 'Ereš Yiśrā'el, Jeremiah 10:11, Isaiah 1:5, and Lateral and Breathy Snake Killing	39

Pedagogiska föredrag

<i>Davage, David, Tobias Hägerland, Blaženka Scheuer och Åke Viberg</i> Att undervisa i exegetik under pandemin: några praktiska reflektioner	73
--	----

ARTIKLAR

<i>Cook, John Granger</i> , Paul, σκύβαλα, and the Boscoreale Cups	83
<i>Eidevall, Göran</i> , Bertil Albrektson in memoriam (1929-2021)	109
<i>Landgren, Martin</i> , Vad spelar det för roll att Paulus är förundrad? Galaterbrevet 1:6 i ett klassiskt epistolärt perspektiv	113
<i>Sanfridson, Martin</i> , Are Circumcision and Foreskin Really Nothing? Re-Reading 1 Corinthians 7:19 and Galatians 5:6; 6:15	130
<i>Wasserman, Tommy</i> , A New Leaf of Constantine Theologites the Reader's Lectionary in Uppsala University Library (Fragm. ms. graec. 1 = Greg.-Aland L1663)	148

RECENSIONER

<i>Bautch, Richard J., Joachim Eck och Burkard M. Zapff. Isaiah and the Twelve: Parallels, Similarities, and Differences</i> (Lena-Sofia Tiemeyer)	167
--	-----

Bezzel, Hannes, <i>Saul: Israels König in Tradition, Redaktion und früherer Rezeption</i> (Lena-Sofia Tiemeyer)	170
Bezzel, Hannes och Reinhard G. Kratz. <i>David in the Desert: Tradition and Redaction in the "History of David's Rise"</i> (Lena-Sofia Tiemeyer)	174
Brosius, Maria, <i>A History of Ancient Persia: The Archaemenid Empire</i> (Dag Oredsson)	178
Charlesworth, James H. (red.), <i>The Unperceived Continuity of Isaiah</i> (Stefan Green)	180
Frevel, Christian, <i>Medien im antiken Palästina</i> (Stig Norin)	184
Koenig, Sara M., <i>Bathseba Survives</i> (Lena-Sofia Tiemeyer)	189
McKnight, Scot och B. J. Oropeza (red.), <i>Perspectives on Paul: Five Views</i> (Mikael Tellbe)	192
Moore, Stephen, <i>Gospel Jesuses and Other Nonhumans: Biblical Criticism Post-Poststructuralism</i> (Joel Kuhlin)	196
Sander, Paul J. <i>Alternate Delimitations in the Hebrew and Greek Psalters: A Theological Analysis</i> (David Davage)	200
Satran, David, <i>In the Image of Origen: Eros, Virtue, and Constraint in the Early Christian Academy</i> (Carl Johan Berglund)	204
Thiede, Barbara, <i>Male Friendship, Homosociality, and Women in the Hebrew Bible: Malignant Fraternities</i> (Lena-Sofia Tiemeyer)	208
Weber, Beat, <i>Werkbuch Psalmen. I: Die Psalmen 1 bis 72; II: Die Psalmen 73 bis 150; III: Theologie und Spiritualität des Psalters und seiner Psalmen</i> (David Davage)	212

sträckning en konsekvens av hermeneutisk ingång, vilket psalmforskningen sedan Gerald Wilson visat med all tydlighet.

Slutligen kan påpekas att sekundärlitteraturen överlag lyser med sin frånvaro i Sanders egna psalmanalyser. Detta gäller inte minst Ps 147, där flera studier de senaste åren har diskuterat både segmentering och exeges. Alma Brodersens studie nämns till exempel i endast ett (sent tillagt?) stycke och används sedan inte alls.

Sammanfattningsvis är detta dock en mycket välskriven bok som på ett bra sätt visar vikten av att inte studera Psaltaren i abstraherad form, utan i dialog med faktiska manuskript. Förhoppningsvis blir detta en i raden av flera studier av Psaltarens segmentering. Sander har utan tvekan gett ett viktigt bidrag in i det fortsatta arbetet med att kartlägga och analysera Psaltarens paratextuella historia.

David Davage, Akademi för ledarskap och teologi

DAVID SATRAN

*In the Image of Origen: Eros, Virtue, and Constraint
in the Early Christian Academy*

Transformation of the Classical Heritage 58, Oakland, CA: University of California Press, 2018, inbunden, xvi + 230 sidor, 875 kr, ISBN: 978-052-02912-32

Gregorios undergörarens tal till Origenes (Oratio panegyrica in Origenem) kan knappast betraktas som en okänd text. Tvärtom finns den i en utmärkt grekisk utgåva med fransk översättning och fullödlig introduktion av Henri Crouzel, och blir ofta återopad i studier av Origenes, tvåhundralets kristna rörelse eller antikens utbildningsväsen. Trots denna flitiga användning är det få som försökt läsa och förstå talet på dess egna villkor, utan att ha en bestämd fråga som det förväntas erbjuda ett svar på. Det är för att tillgodose denna brist som David Satran ger sig på att analysera detta högtidstal som retorisk konstruktion, som intimt porträtt av relationen mellan en lärare och hans student, och som ett fönster mot antikens intellektuella kultur.

I debatten om talet verkligen ska tillskrivas Gregorios (ca. 213–270), biskop av Neocaesarea i Pontos, vägrar Satran att ta ställning mellan

Paul Nautin, som ifrågasätter denna tillskrivning, och Crouzel, som försvarar den. Satran medger att handskriftstraditionen är enig och att talet i många stycken stämmer överens med det perspektiv som ges av Origenes egna skrifter, men pekar också på att talets innehåll och stil är mycket olikt andra skrifter som tillskrivs Gregorios. Satran analyserar därför talet utan att ta hänsyn till Gregorios övriga författarskap eller till den biografi över hans liv som tillskrivs Gregorios av Nyssa (ca. 335–395), men bibehåller traditionen att kalla författaren ”Gregorios”. Hans främsta utmaning har varit att bana väg genom talets ohämmade retoriska blomsterspråk för att i någon mån nå fram till Gregorios genuina upplevelse av Origenes som lärare och förebild.

I ett av sina retoriska knep beskriver Gregorios hur han hela sitt liv letts av försynens milda hand, vars mest värdefulla gåva – den bästa dagen i hans liv, den dag då sanningens sols första gryningsstrålar nådde honom – var just mötet med Origenes. Tagen av den nye lärarens värtaliga uppmaning att dag för dag öva sig i filosofi, upplever Gregorios en oemotståndlig dragning till Origenes, och finner sig förtrollad av den karismatiske teologen – och Satran hjälper sin läsare att se den subtila referensen till Platons Menon, som Gregorios använder för att göra paralleller mellan Origenes och Sokrates. En gnista tänds i Gregorios själ, flammar upp i en brinnande kärlek (*erōs*, inte *agapē*) till Ordet, och binder hans själ till Origenes liksom Jonatans själ var bunden till Davids – och Satran diskuterar denna innovativa tolkning av 1 Sam 18:1 i ljuset av antikens ideal om ojämlig kärlek och vänskap.

Talets mittpunkt är en ständigt omdiskuterad beskrivning av den utbildning som ska göra Gregorios till en noggrann bibeltolkare och ett dygdemönster som kristen filosof. Satran pekar som väntat på användningen av traditionella grekisk-romerska kunskapsområden som förberedande studier, frånvaron av lätt igenkännbara kristna inslag i Origenes utbildningsplan, och Gregorios återanvändning av många traditionella motiv från andra antika utbildningsbeskrivningar. Han betonar den vikt som Origenes pedagogik lägger vid dialektiken som analytisk metod, och pekar på den återkommande metaforen om den

goda odlaren (*agathos geōrgos*) som outtröttligt rycker upp allt ogräs i landet med rötterna. Först när jorden är plöjd och luckrad genom ifrågasättande av traditionell kunskap börjar Origenes plantera vad han menar är sanningens ord. I Gregorios skildring finner Satran påfallande litet om lärarens teologiska åsikter, och betydligt mer om vikten av att odla en själ som förmår bryta sig fri från begränsande intellektuella vanor, motstå attraktiva men svaga argument, och bevara friheten att ständigt sträva efter sanningen.

Gregorios olyckliga kombination av obegränsad retorisk utsmyckning parad med en erkänt begränsad insikt i Origenes teologi finner Satran vara särskilt svårgenomtränglig i avsnittet om hur Origenes leder sina studenter inte bara till en intellektuell förståelse av dygden, utan till ett dygdigt liv. Han finner dock en värdefull tolkningsnyckel i att spåra den platonska filosofins väg från Platons dialoger via Filon, Klemens och Origenes fram till Gregorios framställning – som när Platons definition av lycka som ”största möjliga gudslighet” (Theaitetos 176a–b) i Gregorios tappning blir en deklaration att ingenting har något annat mål än att komma nära Gud, likna honom i renhet och sinne, och förbli i honom (Gregorios, *Tal till Origenes* 12.149).

Origenes utbildningsprogram syftade utan tvekan till att forma goda bibeltolkare, och därför finner Satran det förbryllande att Gregorios ingenting nämner om hur bibeltolkningsarbetet gick till i Origenes klassrum – vi vet inte ens om man läste texten högt eller inte. Tydligt är däremot att ingen lära – barbarisk eller grekisk, allmänt känd eller esoterisk – var utanför gränserna för vad Origenes kunde tänka sig att diskutera, analysera och utvärdera tillsammans med sina studenter. Satran framhåller att Gregorios beskriver denna utbildningsmiljö som ingenting mindre än ett paradiset liksom Edens lustgård, där han och hans medstudenter levde i glädje och lyx.

Talets avslutning är ett av få bevarade exempel på antikens avskedstal (*logos suntaktikos*), en genre präglad av uttryck för talarens sorg över avskedet och kärlek till den stad eller person han lämnar. Satran finner Gregorios än mer retorisk, personlig och känslös här än i resten av

talet, vilket inte hindrar att avslutningen knyter ihop flera av de teman som återkommit. Gregorios beskriver sig som en Adam på väg att bli utkörd ur paradiset, som en Abraham som ironiskt nog är på väg tillbaka till sin faders hus, som en förlorad son som inte ens fått med sig hela sitt arv, eftersom Origenes har mer att lära honom, och som den olycklige resenären i liknelsen om den barmhärtiga samariern. Satran finner många paralleller till Origenes egna textutläggningar, ser hela avsnittet som en hyllning till den bibelläsning Gregorios har drillats i, och spekulerar i om vi här finner ett tal som Gregorios verkligen hållit, innan han byggt ut det till en litterär produkt. Avsnittet ger – frustrerande nog – inget svar på varför Gregorios lämnar Origenes. Ger det möjligtvis, undrar Satran, en korrekt bild av Gregorios känslor inför avskedet?

Mot slutet av sin bok föreslår Satran några kopplingar som skulle kunna göras mellan Gregorios tal och efterföljande kristen litteratur. Gregorios hyllningsporträtt av Origenes härrör ju från tiden före framväxten av en särskild litteratur kring de heliga män och kvinnor som blev förebilder inom den kristna rörelsen – har hans tal fungerat som en förebild för de tidiga helgonbiografierna? På samma sätt växte en särskild litteratur kring pilgrimsresor fram under 300-talet – kan talet, med sin skildring av en mer metaforisk bildningsresa, ha varit förebildligt även för dessa?

Satrans monografi ersätter på intet sätt de många specialiserade studier som kan hämta material i *Gregorios tal till Origenes*, men kompletterar dessa med ett försök att förstå talet i sin helhet, i en kontext av 200-talets bildningsideal och retoriska ideal. Den har inte förutsättningar att bli sista ordet om detta hyllningsporträtt av Origenes, men är ändå värd att konsultera, just för att se hur den tes man vill driva med stöd av Gregorios faller ut i relation till talets mer övergripande uppbyggnad och tematik.

Carl Johan Berglund, Enskilda högskolan Stockholm